

ЗАХИСНА ФУНКЦІЯ ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ²

Сіньова Л. М. кандидат юридичних наук,
доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення Інституту
права Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
(Україна)

Економічна могутність і стабільність будь-якої сучасної держави, незалежно від форми правління та політичного режиму, залежить від її здатності ефективно реалізовувати покладені на неї функції. Перелік функцій, які виконує держава, сьогодні є досить широким, оскільки кожна країна визначає власні пріоритети, що ґрунтуються на усвідомленні та врахуванні дії цілого комплексу чинників, зокрема, історичних передумов, особливостях менталітету людей, які є громадянами цієї держави, політичних уподобаннях. Із плином часу спектр функцій держави змінюється, балансується, однак беззаперечним є факт виконання державою соціальної функції, що яскраво проявляється у розгалуженій системі соціальних зобов'язань, які фінансуються за рахунок коштів централізованих фондів держави. Соціальні витрати держави є одним із важливих факторів, який визначає рівень життя населення й добробут найменш забезпечених його верств [1]. Слід наголосити, що основою соціального захисту є здійснення та вдосконалення соціального забезпечення населення України, особливо під час карантину на рівні мінімальних стандартів та нормативів. В умовах сьогодення це спонукає до аналізу значення захисної функції права соціального захисту України.

Соціальний захист як функція держави відображена в багатьох конституціях, що є однією з ознак соціального принципу державного устрою. Це означає, що держава бере на себе обов'язки з надання допомоги слабким і знедоленим, усім, хто неспроможний самостійно заробляти на гідне людині життя, не має іншого джерела доходу. Так, преамбула французької Конституції 1946 р. проголошує, що гарантує всім, зокрема дитині, матері та людям похилого віку, охорону здоров'я, матеріальне забезпечення, відпочинок і дозвілля. Будь-яка людська істота, позбавлена можливості працювати за віком, фізичним і розумовим станом або економічним становищем, має право отримувати від колективу кошти, необхідні для існування [2, с. 202].

Нобелівський лауреат, американський економіст Дж. Бьюкенен виділяє дві головні функції держави – захисну (protective) і продуктивну (productive) або виробничу. Тобто держава як інститут політичної організації суспільства може сприяти спільній діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин і підвищувати рівень економічного добробуту країни двома шляхами: а) забезпечувати захист життя людей, їхньої свободи і власності, якщо їхня власність набута законним шляхом, без застосування сили, шахрайства або крадіжки; б) забезпечувати певні суспільні блага, які мають специфічні властивості, що не дають змоги отримати їх за допомогою ринкових механізмів [3, с. 34].

Захисна функція держави полягає в гарантуванні внутрішньої і зовнішньої безпеки та правопорядку, включаючи контроль за дотриманням законодавчих норм.

² Наукове дослідження проведено в рамках держбюджетної теми НДР № 20БФ042-01 “Правове забезпечення соціальної безпеки в євроінтеграційних умовах”

Держава має монопольне право застосовувати силу з метою захисту громадян один від одного, а також для захисту від зовнішніх загроз. Іншими словами, держава запобігає збиткам, яких суб'єкти суспільних відносин потенційно можуть завдати один одному, і стежить за дотриманням законодавства, в рамках якого громадяни отримують можливість мирно співіснувати і ефективно взаємодіяти. Економічне значення захисної функції надзвичайно важливе. Якщо держава не виконує функцію економічного захисту, це призводить до серйозних і глибоких суспільних зрушень. Так, за умов, коли чітко не визначені, не захищені і не дотримуються права приватної власності, в суспільстві поширюється тенденція деформації соціальних цінностей і норм, пригнічуються стимули до ініціативності і чесної праці. В умовах, коли одні можуть змушувати платити за себе інших, ринок не може нормально функціонувати, оскільки механізм визначення реальних витрат виробництва товарів, на якому він заснований, не діє. Крім того, ресурси, права власності, які нечітко визначені або не достатньо захищені, піддаються надмірній експлуатації. Класичним прикладом такої ситуації є забруднення довкілля [4].

Слід наголосити, що в конкретних умовах становлення ринкової економіки Україна як соціальна держава бере на себе завдання і відповідальність виступати гарантом соціальних прав всіх своїх громадян і формує законодавчу базу забезпечення їхньої життєдіяльності. В цьому полягає захисна соціальна функція держави і на цьому будується стратегія її соціальної політики [5]. Н. М. Хома зазначає, що ми спостерігаємо світову тенденцію до відмови від ідеї загального добробуту, утвердження мінімальної держави, із сервісними функціями, що гарантує найнеобхідніші соціальні права. В умовах економічної кризи, глобальних викликів ХХІ ст. держава не в змозі брати на себе повну відповідальність за добробут особи, а в межах принципу субсидіарності перекладає частину функцій на бізнес, інститути громадянського суспільства [6, с. 483].

О. Ф. Скакун до основних юридичних функцій права відносить захисну (відбудовну) та надає загальнотеоретичне визначення. Захисна (відбудовна) – це функція установа і гарантування державою засобів юридичного впливу, пов'язаного зі спричиненням шкоди суб'єктам права, посяганням на їх правовий стан і «захисною» реалізацією права – спрямованістю на захист суб'єктивних прав. Захисний вплив права виявляється за наявності правопорушення, завдання шкоди суб'єктам права; іноді виражається у застосуванні примусових заходів (фізичного примусу – позбавлення волі особи, котра вчинила злочин) і, як правило, потребує оборонної діяльності, діяльності з побудови, відновлення порушених прав та інтересів правового стану (поновлення на роботі чи посаді незаконно звільненого працівника; сплата аліментів, захист особи від необґрунтованого обвинувачення, осуду, обмеження її прав і свобод; самозахист прав тощо) [7, с. 236-237]. Захисна функція полягає у створенні механізму гарантування соціально-економічної безпеки людини через усунення й попередження ризиків та їх наслідків, у забезпеченні системи захисту від наявних та можливих порушень прав і свобод особистості, а також — у реалізації державних соціальних гарантій, стандартів і нормативів [8].

С.М. Прилипко зазначає, що соціальне забезпечення виконує ще одна досить важлива функція – захисна. Перш за все саме це завдання ставить перед собою суспільство, надаючи соціальне забезпечення своїм громадянам, бо захист їх у важкій

життєвій ситуації, допомога у вирішенні різних проблем (матеріальних, фізичних, психологічних, вікових тощо) – це основне призначення соціального забезпечення [9]. Соціальна політика держави може дати реальні позитивні результати лише тоді, коли вона здійснюється разом з ринковими реформами і, спираючись на економічні досягнення, спрямовується на забезпечення "раціонального функціонування суспільного життя, зокрема соціальних відносин, умов для їх самовідтворення та самодостатності, перш за все самореалізації соціального потенціалу особистості, її сутнісних сил, соціальної безпеки людини, її соціального захисту", в цілому на людський розвиток і ріст благополуччя. Рівень благополуччя залежить від ефективності господарювання, соціально-економічного стану населення, а також значною мірою від розвиненості захисних потреб, інтересів, загалом соціальної захищеності, а відтак, людського капіталу, під яким розуміють здатності, знання і вміння людей активно діяти в економічній та соціальній сферах. При цьому варто підкреслити, що, коли йдеться про визначення рівня благополуччя, населення виступає одночасно і як продуцент матеріальних і духовних благ, так і їх реципієнт [5].

Таким чином, захисна функція права соціального захисту полягає в тому, щоб захищати громадян при настанні різних соціальних ризиків (хвороба, інвалідність, старість та ін.), а також від наслідків переходу до ринкової економіки (бідність, малозабезпеченість, вимушене переселення внаслідок військового конфлікту, безробіття та ін.). Все це відбувається шляхом виплат пенсій, допомог, матеріальних та адресних допомог, соціального обслуговування, надання соціальних послуг та ін.

Література:

1. Сидор І. Бюджетне забезпечення соціальної функції держави URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/12097/1/%D0%A1%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D1%80%20%D0%86..pdf> (дата звернення 21.03.2021)
2. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: В 4 т. – М., 1996. – Т. 1–2. – 396 с.
3. Бреннан Дж., Бьюкенен Дж. Причина правил. Конституционная политическая экономия. — Спб.: Экономическая школа, 2005. — 272 с.
4. Чечель О.М. Зміст і функції економічної політики держави // *Державне управління: удосконалення та розвиток* № 2, 2009 URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=28> (дата звернення 21.03.2021)
5. Литвин Ю.О. Концепція захисної функції соціальної політики держави URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/11_2012/26.pdf (дата звернення 21.03.2021)
6. Хома Н.М. Моделі соціальної держави: світовий та український досвід: моногр. / Н.М. Хома. – К.: *Юридична думка*, 2012. – С. 483
7. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: підруч. / Скакун О.Ф. – [2-е вид.]. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. – 520 с.
8. Моторнюк У.І. Соціальна політика як необхідна умова функціонування соціальної держави URL: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2016/7.pdf (дата звернення 21.03.2021)
9. Прилипко С.М. До питання визначення функцій права соціального забезпечення URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10620/1/Prelepko.pdf> (дата звернення 22.02.2021)